

सुवर्ण संधी !!

सुवर्ण संधी !!

सुवर्ण संधी !!

लोकनेते डॉ.बाळासाहेब विखे पाटील (पद्मभूषण उपाधिने सन्मानित)
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे,

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय
कोल्हार

नेक मानांकित 'अ' दर्जा प्राप्त महाविद्यालय

**पोलीस भरती पूर्व
प्रशिक्षण अकॅडमी, कोल्हार**

ता.राहाता, जि.अहमदनगर

विषय: महाराष्ट्रचा भूगोल

डॉ. एस. एन. डाळिंबे
भूगोल विभाग प्रमुख

सद्रक्षणाय खलनिग्रहणाय

POLICE

**Public Officer for Legal Investigation and
Criminal Emergency**

महाराष्ट्र राज्य

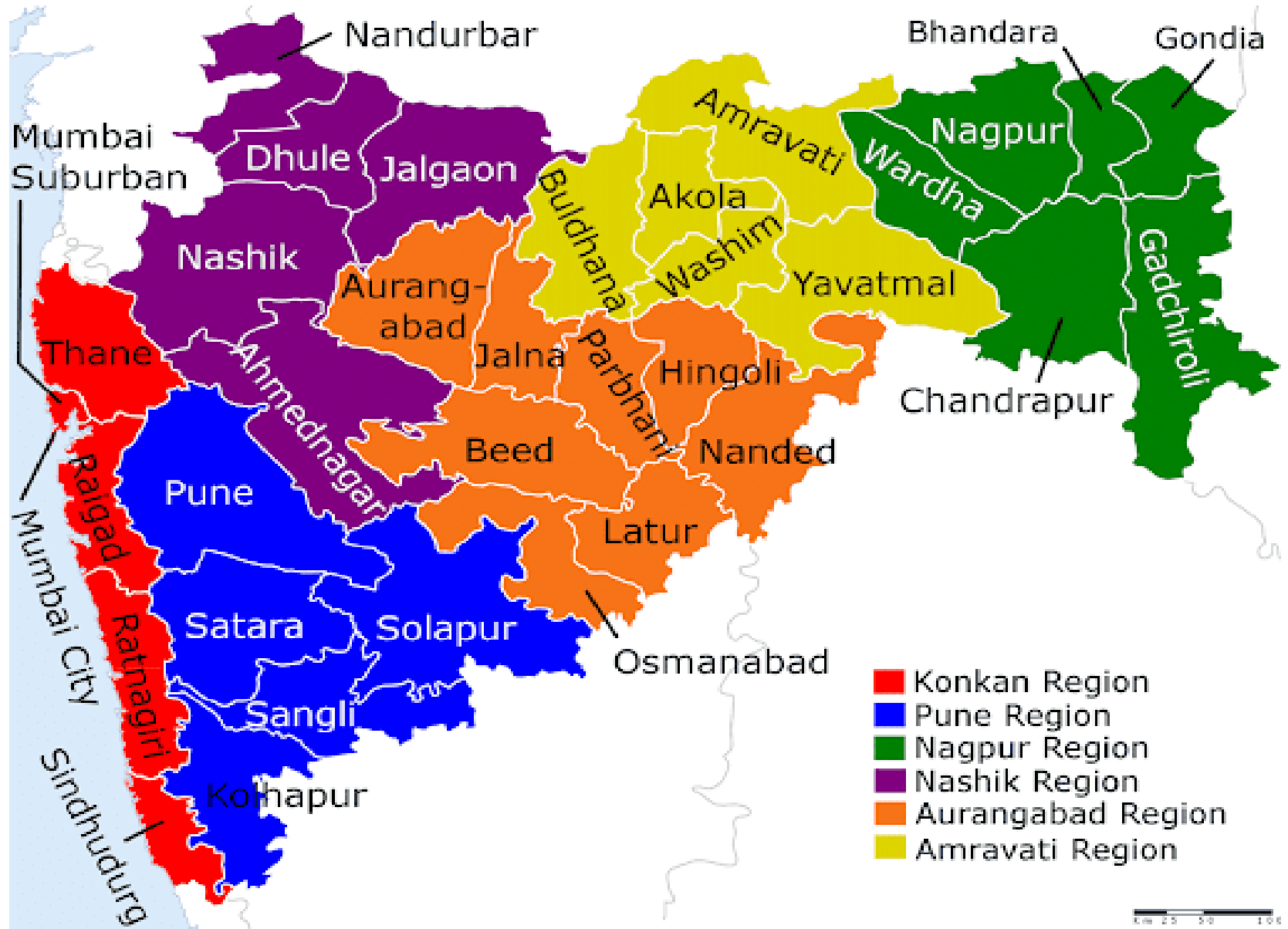

- महाराष्ट्र राज्याची स्थापना 1 मे 1960 रोजी झाली.
 - स्थापनेच्या वेळी महाराष्ट्रात 26 जिल्हे,
 - 235 तालुके,
 - 4 प्रशासकीय विभाग होते.
-
- सध्यास्थितीत महाराष्ट्रात 36 जिल्हे,
 - 355 तालुके,
 - 535 शहरे,
 - 43,663 खेडी,
 - 6 प्रशासकीय विभाग आहेत.

महाराष्ट्राची प्रशासकीय रचना

- राज्याचे विधीमंडळ – व्दिगृही (विधानसभा व विधान परिषद)
- विधान सभेची सभासद संख्या – 288+1
- विधान परिषदेची सभासद संख्या – 78
- एकूण जिल्हे – 36
- उपविभाग – 182
- एकूण तालुके – 355
- एकूण महसुली गावे – 43,137
- जिल्हा परिषदा – 34
- पंचायत समित्या – 351
- ग्रामपंचायती – 27,873
- नगरपालिका – 226
- महानगरपालिका – 26 (नवी मुंबई, मुंबई, ठाणे, अकोला, नागपूर, चंद्रपूर, धुळे, कल्याण-डोंबिवली, नाशिक, पुणे, कोल्हापूर, सोलापूर, लातूर, औरंगाबाद, पिंपरी-चिंचवड, उल्हासनगर, अमरावती, परभणी, जळगांव, सांगली-मिरज-कुपवाड, नांदेड-वाघाडा, भिवंडी-निझामपूर, मालेगांव, मीरा-भाईदंर, वसई-विरार, अहमदनगर)
- कटकमंडळे – 7 पुणे, खडकी, देहुरोड (पुणे), औरंगाबाद, कामठी (नागपूर), भिंगार (अहमदनगर), देवळाली (नाशिक)

महाराष्ट्र राज्य: प्रशासकीय विभाग

महाराष्ट्रातील 6 प्रशासकीय विभाग

- **कोकण:** (30,746 चौ.किमी): मुंबई, मुंबई उपनगर, ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग. (एकूण जिल्हे- ७)
- **पुणे/प.महाराष्ट्र:** (57,268 चौ.किमी): पुणे, सातारा, सांगली, सोलापूर, कोल्हापूर. (एकूण जिल्हे- ५)
- **नाशिक/खान्देश :** (74,426 चौ.किमी): नाशिक, अहमदनगर, धुळे, जळगाव, नंदुरबार. (एकूण जिल्हे- ५)
- **औरंगाबाद/मराठवाडा:** (64,822 चौ.किमी): औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, उस्मानाबाद, लातूर, नांदेड. (एकूण जिल्हे- ८)
- **अमरावती/प.विदर्भ :** (46,090 चौ.किमी): अमरावती, बुलढाणा, अकोला, यवतमाळ, वाशिम. (एकूण जिल्हे- ५)
- **नागपूर/पूर्व.विदर्भ:** (51,336 चौ.किमी): नागपूर, वर्धा, चंद्रपूर, गडचिरोली, भंडारा, गोंदिया. (एकूण जिल्हे- ६)

नैसर्गिक सीमा

• **वायव्येस** : सातमाळा डोंगररांगा, गाळणा टेकड्या व सातपुडा पर्वतातील अक्राणी टेकड्या.

• **उत्तरेस** : सातपुडा पर्वतरांगा व त्याचा पूर्वेस गाविलगड टेकड्या.

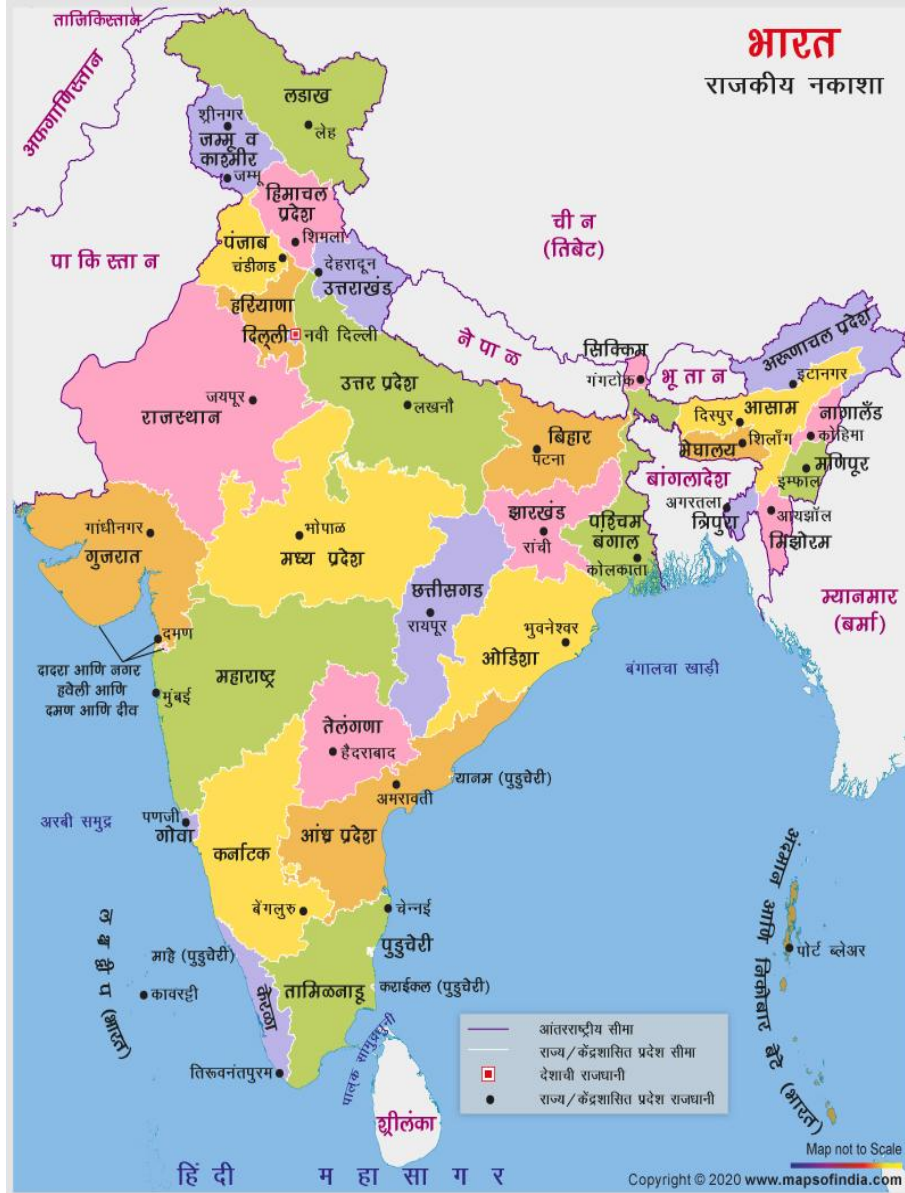
• **ईशान्येस** : दरेकासा टेकड्या.

• **पूर्वेस** : चिरोळी टेकड्या व भामरागड डोंगर.

• **दक्षिणेस** : हिरण्यकेशी नदी व कोकणातील तेरेखोल नदी.

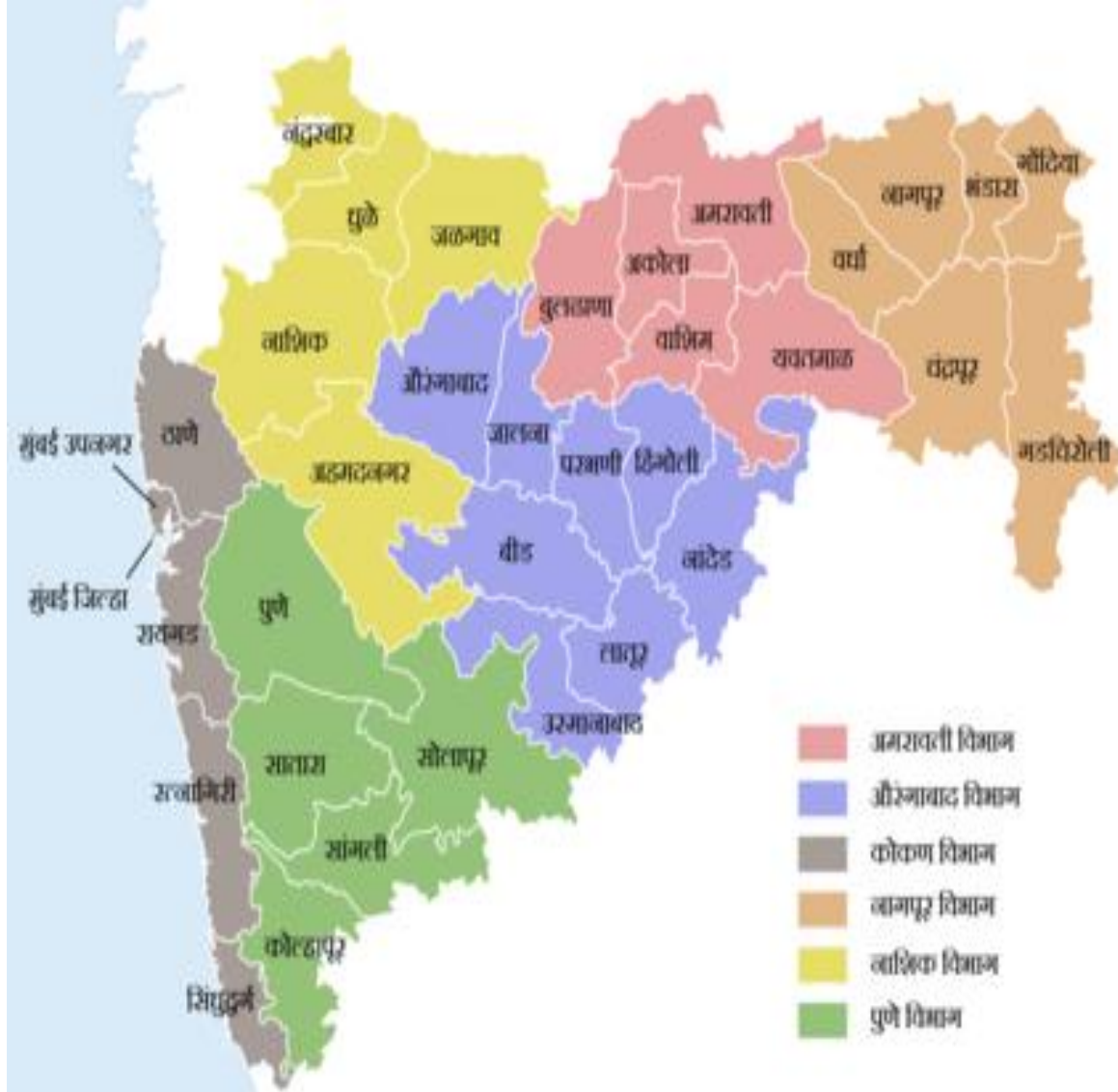
• **पश्चिमेस** : अरबी समुद्र.

राजकीय सीमा व सरहद्व

- वायव्येस : गुजरात व दादरा नगर हवेली.
- उत्तरेस : मध्यप्रदेश.
- पूर्वेस : छत्तीसगड.
- आग्नेयेस : तेलंगणा.
- दक्षिणेस : कर्नाटक व गोवा.

राज्य व त्यांना जोडणारे महाराष्ट्रातील जिल्हे

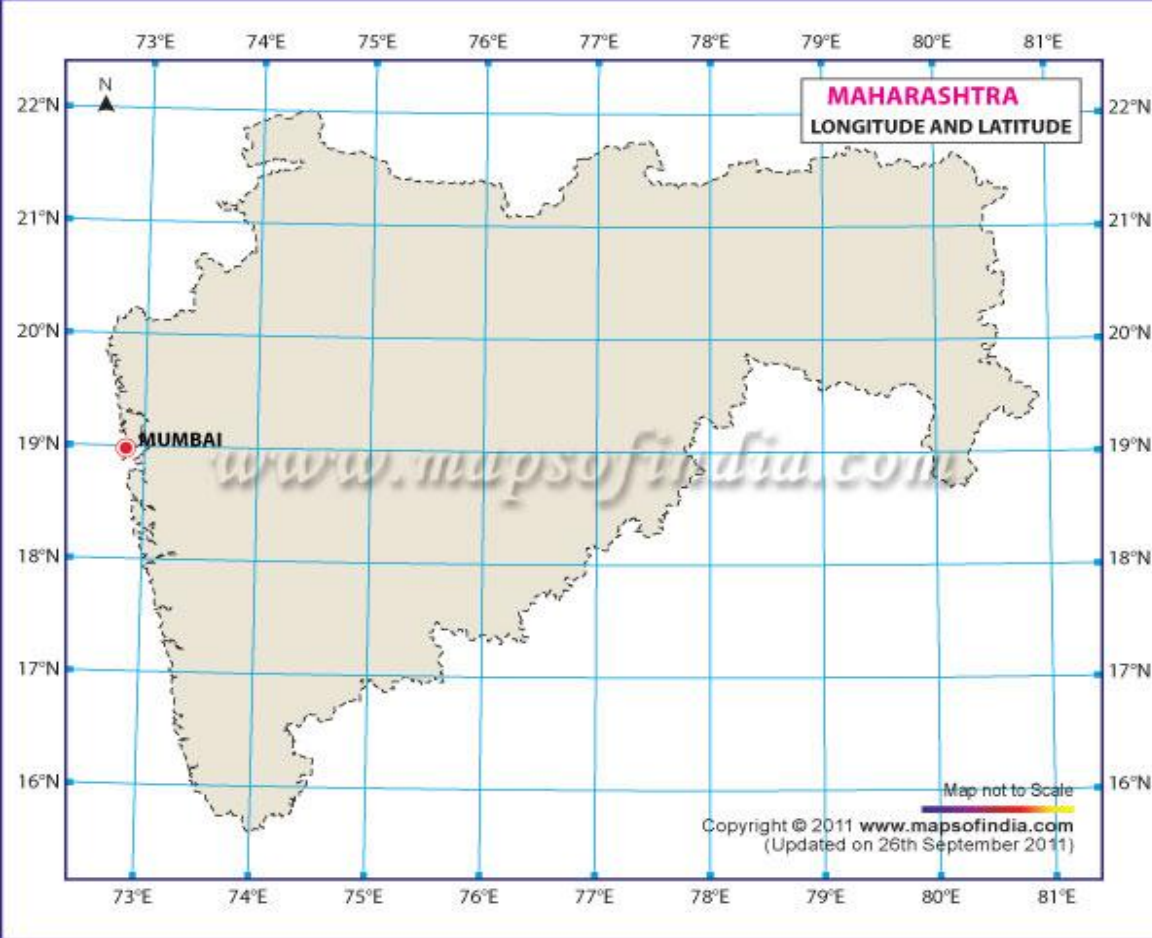

- **गुजरात** : पालघर, नाशिक, नंदुरबार, धुळे
- **दादर नगर हवेली** : ठाणे, नाशिक
- **मध्ये प्रदेश** : नंदुरबार, धुळे, जळगाव, बुलढाणा, अमरावती, नागपुर, भंडारा, गोंदिया
- **छत्तीसगड** : गोंदिया, गडचिरोली
- **तेलंगणा** : गडचिरोली, चंद्रपुर, यवतमाळ, नांदेड
- **गोवा** : सिंधुदुर्ग

महाराष्ट्राचे भारतातील स्थान

भारतातील 28 राज्यांपैकी एक प्रमुख राज्य:

- भारताच्या मध्यवर्ती भागात .
- महाराष्ट्र राज्य ही उत्तर भारत व दक्षिण भारतात एकत्र आणणारी विशाल भूमी आहे

1. विस्तार

- अक्षांश : 15° 41' उत्तर अक्षवृत्त ते 22° 6' उत्तर अक्षवृत्त.
- रेखांश : 72° 36' पूर्व रेखांश ते 80° 54' पूर्व रेखावृत्त.

2. आकार

- “व्ही” त्रिकोणाकृती, दक्षिणेस चिंचोळा तर उत्तरेस रुंद.
- पाया – कोकणात व निमुळते टोक विदर्भात.

3. लांबी, रुंदी व क्षेत्रफळ

- लांबी = पूर्व – पश्चिम – 800 किमी.
- रुंदी = दक्षिण – उत्तर – 720 किमी.
- क्षेत्रफळ = 3,07,713 चौ.किमी.
- क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने भारतात राजस्थान, मध्यप्रदेश नंतर महाराष्ट्राचा 3 रा क्रमांक लागतो.
- महाराष्ट्राने देशाचा 9.36% भाग व्यापला आहे.
- समुद्रकिनारा 720 किमी. लांबीचा आहे.

जिल्हे निर्मिती

- **1 मे 1981** : रत्नागिरी पासून – सिंधुदुर्ग (27 वा जिल्हा)
औरंगाबाद पासून – जालना (28 वा जिल्हा)
- **16 ऑगस्ट 1982** : उस्मानाबाद पासून – लातूर (29 वा जिल्हा)
- **26 ऑगस्ट 1982** : चंद्रपूर पासून – गडचिरोली (30 वा जिल्हा)
- **1990** : मुंबई पासून – मुंबई उपनगर (31 वा जिल्हा)
- **1 जुलै 1998** : धुळे पासून – नंदुरबार (32 वा जिल्हा)
अकोल्या पासून – वार्शिम (33 वा जिल्हा)
- **1 मे 1999** : परभणी पासून – हिंगोली (34 वा जिल्हा)
भंडारा – गोंदिया (35 वा जिल्हा)
- **1 ऑगस्ट 2014** : ठाण्यापासून – पालघर (36 वा जिल्हा)

महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना

- महाराष्ट्राच्या प्राकृतिक रचनेचे तीन विभाग
 1. कोकण किनारपट्टी
 2. सह्याद्री पर्वत / पश्चिम घाट
 3. महाराष्ट्र पठार / दख्खन पठार
- **1. कोकण किनारपट्टी :**
 - **स्थान:** अरबी समुद्र व सह्याद्री पर्वत यांच्या दरम्यान दक्षिणोत्तर लांब पट्ट्यास 'कोकण' म्हणतात.
 - **विस्तार:** उत्तरेस – दमानगंगा नदीपासून दक्षिणेस – तेरेखोल खाडीपर्यंत. कोकण किनारपट्टी 'रिया' प्रकारची आहे.
 - **लांबी:** दक्षिणोत्तर = 720 किमी, रुंदी = सरासरी 30 ते 60 किमी. उत्तर भागात ही रुंदी 90 ते 95 किमी. तर दक्षिण भागात ही रुंदी 40 ते 45 किमी.
 - **क्षेत्रफळ:** 30,394 चौ.किमी.

महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना

2. सह्याद्री पर्वत / पश्चिम घाट :

- **स्थान:** दख्खनच्या पठाराचा पश्चिमेकडील न खचलेला भाग म्हणजेच सह्याद्री होय.
- यामुळे सह्याद्री पश्चिमेकडून अत्यंत उंच व सरळ भिंतीसारखा दिसतो.
- पठाराकडून मात्र अत्यंत मंद उताराचा दिसतो. सह्याद्री पर्वत हा प्राचीन असून या पर्वताची बऱ्याच ठिकाणी झीज झाल्याने कमी – अधिक उंचीची ठिकाणे तयार झाली आहेत. उदा. शिखरे, घाट, डोंगर, उंचीवरील सपाट प्रदेश इ.

महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना

3. महाराष्ट्र पठार / दख्खन पठार / देश :

- **स्थान:** महाराष्ट्र राज्याच्या एकूण क्षेत्रफळापैकी 90% क्षेत्र महाराष्ट्र पठाराणे व्यापले आहे.
- **लांबी-रुंदी:** पूर्व- पश्चिम – 750km. उत्तर-दक्षिण – 700km.
- **उंची:** 450 मीटर सरासरी- या पठाराची उंची पश्चिमेस (600 मी) जास्त व पूर्वेस (300 मी) कमी आहे.
- महाराष्ट्र पठार डोंगर रांगा व नद्या खोऱ्यांनी व्यापले आहे.

महाराष्ट्रातील काही प्रमुख डोंगर

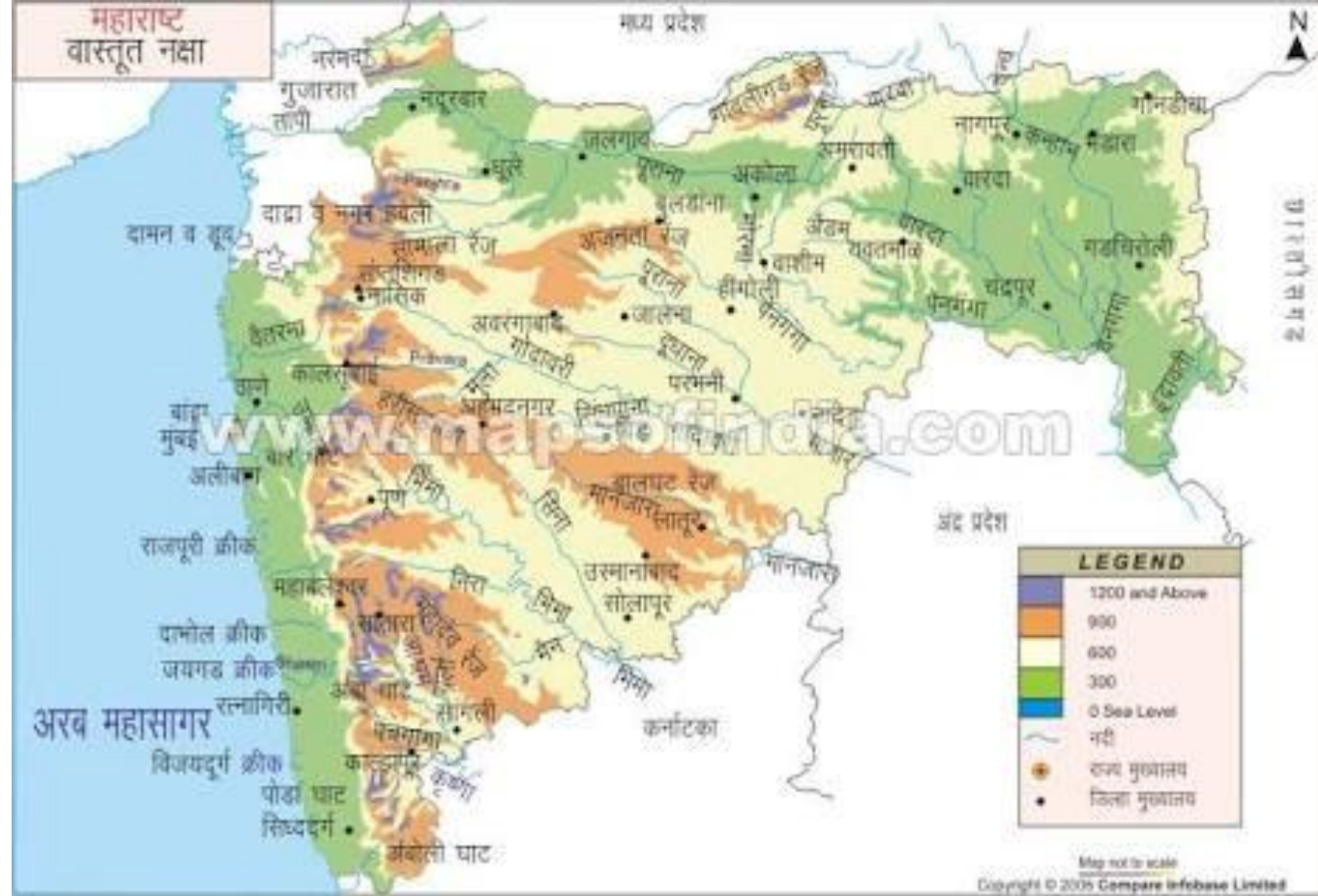

डोंगराचे नाव	जिल्हा
अजिंठा	औरंगाबाद
कळसूबाई	अहमदनगर
सातमाळा	नाशिक
वणी	नाशिक
पन्हाळा	कोल्हापूर
महादेव	सातारा
बालाघाट	बीड
तोरणमाळ	नंदुरबार
मांधरादेव	सातारा
गाविलगड	बुलढाणा, अकोला
चांदूरगड	चंद्रपूर
भामरागड	गडचिरोली
निर्मल	नांदेड
चिकोडी	कोल्हापूर
मालिकार्जुन	सांगली

महाराष्ट्रातील प्रमुख नद्या

महाराष्ट्रातील नद्या व त्यांच्या उपनद्या

नदी	उपनद्या
गोदावरी	वारणा, प्रवरा, सिंधफणा, दक्षिण पुर्णा, इंद्रावती, मांजरा पुर्णा व गिरणा, प्राणहिता, पैनगंगा, दुधना
तापी	गिरणा, पुर्णा, बोरी, अनेर, पाझरा
कृष्णा	कोयना, वेरळा, पारणा, पंचगंगा, वेण्णा
भिमा	इंद्रायणी, मुळा, सीना, कुकडी, पवना, कर्हा, मुठा, नीरा
पैनगंगा	कन्हान, वर्धा व पैनगंगा
पुर्णा	काटेरुर्णा व नळगंगा
सिंधफणा	बिंदुसरा
मांजरा	तेरणा, कारंजी, घटणी, तेरू
कोकणातील नद्या	उल्हास, तेरेखोल, कुंडलिका, शास्त्री, वशिष्ठी, काळ, कर्ली, जगबुडवी

महाराष्ट्रातील काही खाडया

खाडीचे नाव जिल्हा

वसई ठाणे

पनवेल रायगड

धरमतर रायगड

रोहा रायगड

राजापुरी रायगड

जैतापूर रत्नागिरी

भाटये रत्नागिरी

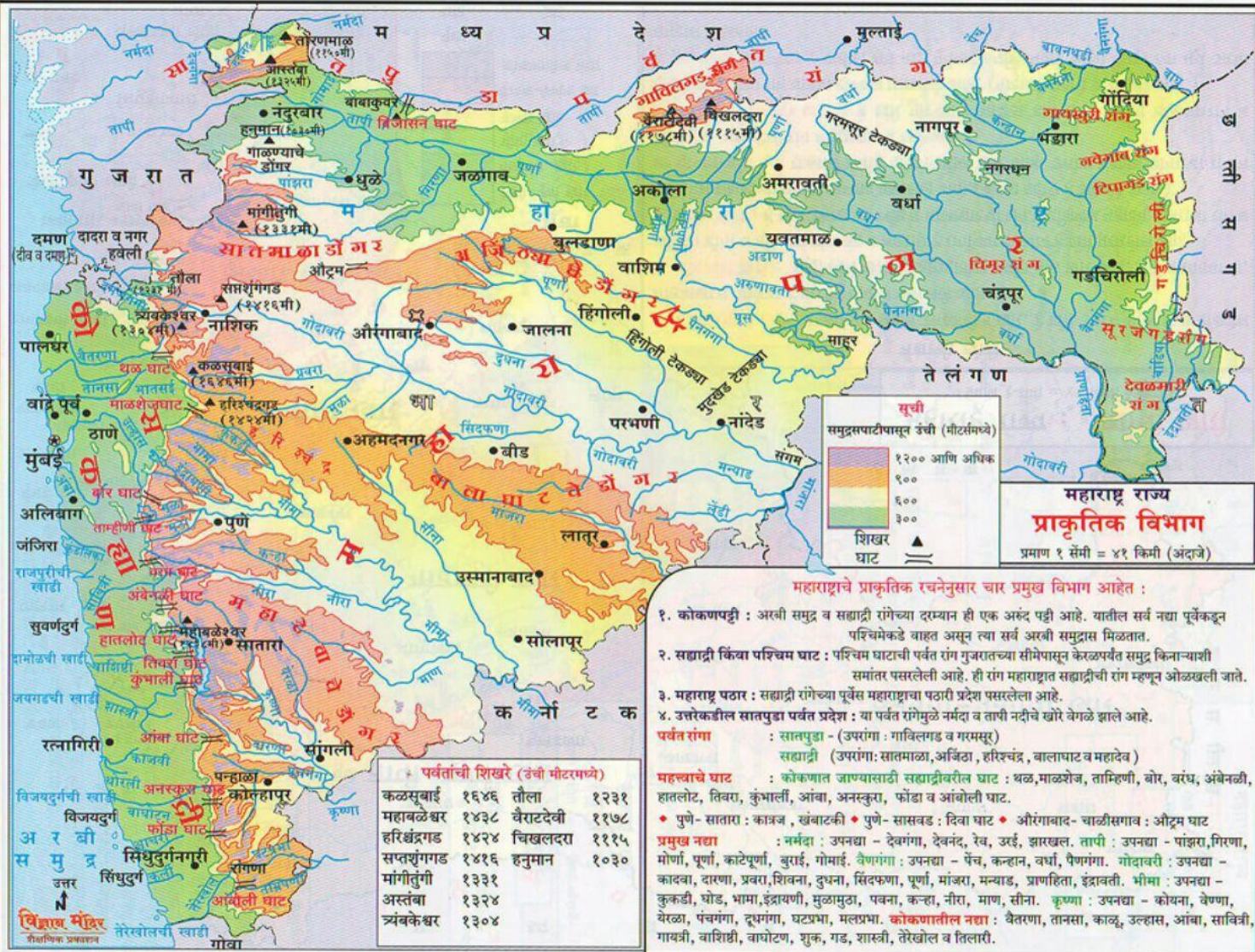
दाभोळ रत्नागिरी

माहिम मुंबई
उपनगर

देवगड सिंधुदुर्ग

विजयदुर्ग सिंधुदुर्ग

कर्ली सिंधुदुर्ग

महाराष्ट्रातील औद्योगिक विकास संस्था

संस्था	स्थापना
महाराष्ट्र राज्य वित्त महामंडळ (MSFE)	1962
महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (MIDC)	1962
महा. राज्य लघु उद्योग विकास महामंडळ (MSSIDC)	1962
महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक व गुंतवणूक महामंडळ (SICOM)	1966

महाराष्ट्रातील मध्यवर्ती संशोधन संस्था

संशोधन संस्था नाव	ठिकाण
नॅशनल केमीकल लॅबरोटरी (एन.सी.एल)	पुणे
नॅशनल एनव्हायर्नमेंटल इंजिनिअरिंग रिसर्च इन्स्टिट्यूट	नागपूर
ऑटोमोटिव्ह रिसर्च असोसिएशन ऑफ इंडिया	मुंबई
बॉम्बे टेक्सटाईल रिसर्च असोसिएशन ऑफ इंडिया	मुंबई
वुल रिसर्च असोसिएशन	मुंबई

महाराष्ट्रातील अणुसंशोधन संस्था

अणुसंशोधन संस्था नाव	ठिकाण
अॅटोमिक पावर प्लान्ट	तारापूर (ठाणे)
भाभा अॅटोमिक रिसर्च सेंटर	मुंबई
टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ फांडामेंटल रिसर्च सेंटर	मुंबई

महाराष्ट्रातील वैद्यकीय संशोधन संस्था

नाव	ठिकाण
नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ व्हायरॉलॉजी	पुणे
नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ मेटरॉलॉजी	पुणे
इन्स्टिट्यूट ऑफ नेव्हल मेडिसीन	मुंबई
जसलोक रिसर्च सेंटर	मुंबई
हाफकिन इन्स्टिट्यूट	मुंबई
इन्स्टिट्यूट ऑफ रिसर्च इन रिप्रॉडक्शन	मुंबई
रिजनल कॅन्सर सेंटर	पुणे
इंडियन ड्रग रिसर्च लॅबोरेटरी	पुणे

महाराष्ट्रात संरक्षण मंत्रालयाने चालवलेल्या संस्था

नाव	ठिकाण
आर्मामेंट रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट	पुणे
रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट इंजिनिअर्स	पुणे
नेव्हल केमीकल अँड मेट रॉलाजीकल लॅब	पुणे
व्हेईकल रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट एस्टेब्लीशमेंट	अहमदनगर
इन्स्टिट्यूट ऑफ आर्मामेंट टेक्नोलॉजी	पुणे

महाराष्ट्रतील सैनिकी प्रशिक्षण संस्था

संस्थेचे नाव	मुख्यालय
स्कूल ऑफ आर्टिलरी	देवळाली (नाशिक)
आय.एन.एस.शिवाजी	लोणावळा (पुणे)
आय.एन.एस. अश्विनी	मुंबई
नॅशनल डिफेन्स अँकेडमी	खडकवासला (पुणे)
कॉलेज ऑफ मिलिटरी इंजिनिअरिंग	दापोडी (पुणे)
आय.एन.एस. राजेंद्र	मुंबई
आय.एन.एस. हमला	मुंबई

महाराष्ट्रातील विविध महामंडळे

स्थापना	मंडळ/महामंडळाचे नाव	मुख्यालय ठिकाण
1961	महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ	मुंबई
1960	महाराष्ट्र राज्य वीज मंडळ	मुंबई
1962	महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ	मुंबई
1966	महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक व गुंतवणूक महामंडळ	मुंबई
1962	महाराष्ट्र राज्य वित्तीय महामंडळ	मुंबई
1962	महाराष्ट्र राज्य लघुउद्योग विकास महामंडळ	मुंबई
1978	महाराष्ट्र स्टेट इलेक्ट्रॉनिक्स कॉर्पोरेशन	मुंबई
1962	महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळ	मुंबई
1957	महाराष्ट्र राज्य वखार महामंडळ	पुणे
1967	मराठवाडा विकास महामंडळ	औरंगाबाद
1970	पश्चिम महाराष्ट्र विकास महामंडळ	पुणे
1970	कोकण विकास महामंडळ	नवी मुंबई
1970	विदर्भ विकास महामंडळ	नागपूर
1965	महाराष्ट्र कृषी उद्योग विकास महामंडळ	पुणे
1966	महाराष्ट्र राज्य वस्त्रोद्योग महामंडळ	मुंबई
1971	महाराष्ट्र राज्य हातमाग महामंडळ	नागपूर
1972	महाराष्ट्र राज्य यंत्रमाग महामंडळ	मुंबई
1976	महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ	अकोला

महाराष्ट्रातील वस्तुसंग्रहालये

नागपूर	मध्यवर्ती वस्तु संग्रहालय आहे.
औरंगाबाद	प्रादेशिक वस्तुसंग्रहालाय आहे.
मुंबई	प्रिन्स ऑफ वेल्स म्युझियम
पुणे	राजा केळकर वस्तुसंग्रहालय
कोल्हापूर	चंद्रकांत मांडरे वस्तुसंग्रहालय
उस्मानाबाद	तेर वस्तुसंग्रहालय
सातारा	शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय
सातारा	भवानी वस्तुसंग्रहालय

कृषी उत्पादन व प्रमुख जाती

ऊस	को – 750, 7219, 7124, 8014
गहू	कल्याण सोना, सोनालीका, एच.डी. 2189
ज्वारी	वसंत, सुवर्णा, मालदांडी – 35 – 1
तांदूळ	जया, तायचुंग, आय, आर, – 8 मसूरी, राधानगरी 1985 – 2, बासमती 370
सूर्यफूल	एस.एस. – 56, ई.सी. – 69414
करडई	भीमा, तारा, गिरणा, शारदा
एरंडी	गिरजा, अरुणा
हरभरा	चाफा, विकास, विश्वास, विजय, श्वेता, फुले जी – 5,12
बटाटे	कुफरी – चंद्रमुखी, सिमला
टमाटा	पुसा – रुबी, पुसा – अर्ली

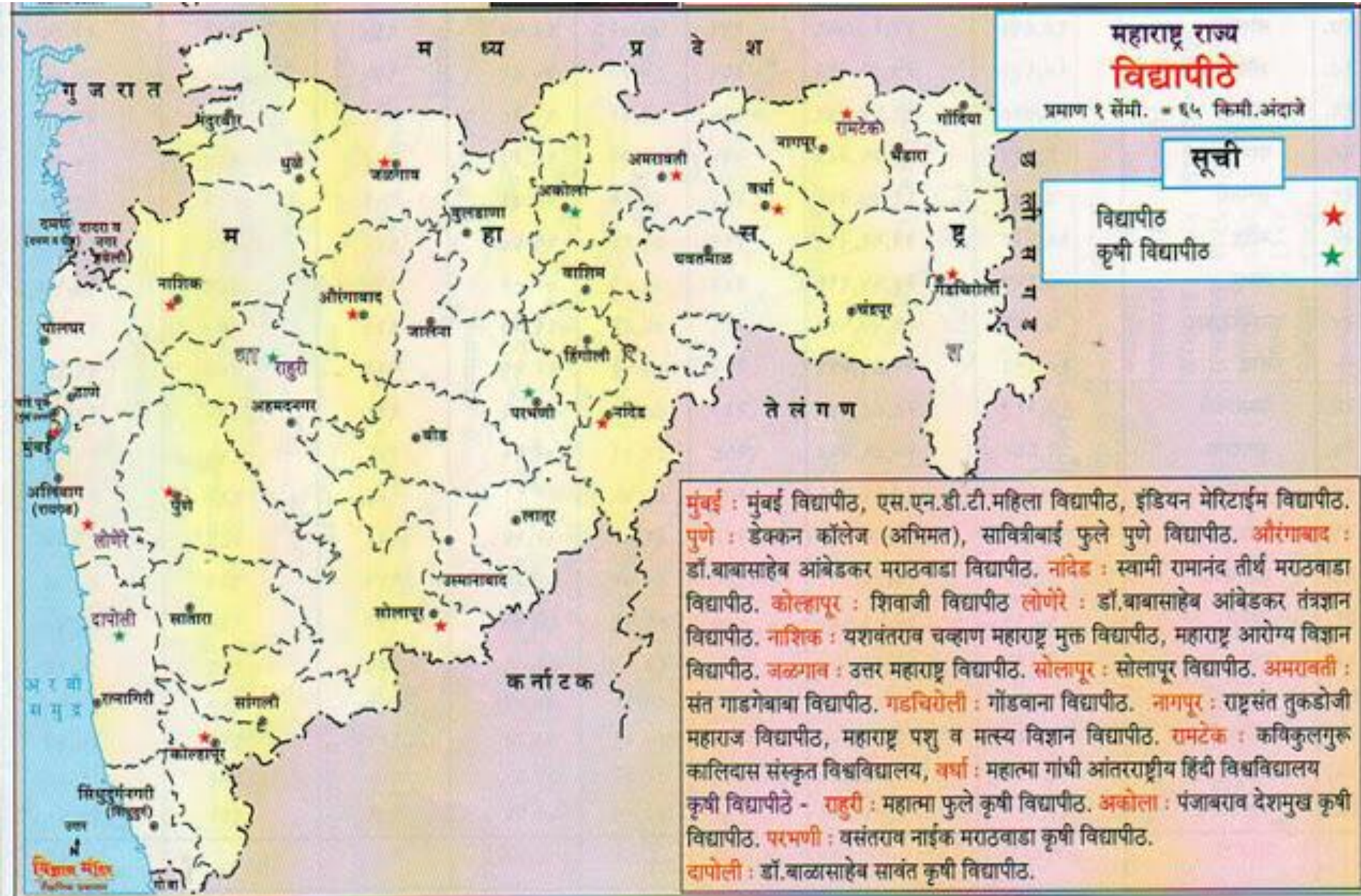
महाराष्ट्रातील कृषी विद्यापीठे

नाव	स्थापना वर्ष	ठिकाण
महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ	1968	राहुरी, अहमदनगर
डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठ	1969	कृषी नगर, अकोला
बाळासाहेब सावंत कृषी विद्यापीठ	1972	दापोली, रत्नागिरी
वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषी विद्यापीठ	1972	बासमत रोड, कृषीनगर, परभणी

महाराष्ट्रातील प्रमुख विद्यापीठे, स्थापना व ठिकाण

विद्यापीठ	स्थापना वर्ष	स्थान
मुंबई विद्यापीठ	१८५७	मुंबई
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ	१९४९	पुणे
राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ	१९२५	नागपूर
कर्मयोगी संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ	१९८३	अमरावती
भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ	१९५८	औरंगाबाद
शिवाजी विद्यापीठ	१९६३	कोल्हापूर
यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ , नाशिक	१९८८	नाशिक
नाशिक महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ	१९९८	नाशिक
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर तंत्रज्ञान विद्यापीठ	१९८९	लोणेरे (रायगड)
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ	१९८९	जळगाव
कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विद्यापीठ	१९९८	रामटेक (नागपूर)
स्वामी रामानंदतीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ	१९९४	नांदेड
महाराष्ट्र पशू व मत्स्यविज्ञान विद्यापीठ	२०००	नागपुर

महाराष्ट्रातील प्रमुख विद्यापीठे- ठिकाण

महाराष्ट्रातील तलाव व सरोवरे

अंबाझरी -	नागपुर
रामसागर -	नागपूर
नवेगाव -	गोंदिया
बोदलकसा -	गोंदिया
ताडोबा -	चंद्रपूर
असेलमेंढा -	चंद्रपूर
सिंदेवाही -	चंद्रपूर
लक्ष्मी -	कोल्हापूर
चोरखमारा -	गोंदिया
खळबंद -	गोंदिया
चुलबंद -	गोंदिया
शिवनी -	भंडारा
लोणार -	बुलढाणा
विसापूर -	अहमदनगर
रंकाळा -	कोल्हापूर

महाराष्ट्रातील काही बेटे

बेटांचे नाव	जिल्हा
कुलाबा	रायगड
मढ	मुंबई
साष्टी	मुंबई
घारापुरी	रायगड
जंजिरा	रायगड
उंदेरी, खांदेरी	रायगड

महाराष्ट्राची मानचिन्हे

- महाराष्ट्राची राजधानी – मुंबई
- उपराजधानी – नागपूर
- राज्य फळ – आंबा
- राज्य फूल – मोठा बोंडारा किंवा तामन
- राज्य पक्षी – हारावत
- राज्य प्राणी – शेकरू
- राज्य भाषा – मराठी

महाराष्ट्र : प्रमुख नद्या व त्यावरील धरणे

अ. नं	धरणाचे नाव	नदी	जिल्हा
1.	भंडारदरा	प्रवरा	अहमदनगर
2.	जायकवाडी	गोदावरी	औरंगाबाद
3.	सिद्धेश्वर	दक्षिणपूर्णा	हिंगोली
4.	भाटघर (लॉर्डन धरण)	वेळवंडी (निरा)	पुणे
5.	मोडकसागर	वैतरणा	ठाणे
6.	येलदरी	दक्षिणपूर्णा	हिंगोली
7.	मुळशी	मुळा	पुणे
8.	तोतलाडोह (मेघदूरजला)	पेंच	नागपुर
9.	विरधरण	नीरा	पुणे
10.	गंगापूर	गोदावरी	नाशिक
11.	दारणा	दारणा	नाशिक
12.	पानशेत	अंबी(मुळा)	पुणे
13.	माजलगाव	सिंदफणा	बीड
14.	बिंदुसरा	बिंदुसरा	बीड
15.	खडकवासा	मुठा	पुणे
16.	कोयना (हेळवाक)	कोयना	सातारा
17.	राधानगरी	भोगावती	कोल्हापूर
18.	पुरणेपाडा	बोरी	धुळे

वर्तमानपत्रे व प्रकाशित स्थळे

• लोकमत –	• पुणे, औरंगाबाद, नागपूर , मुंबई
• सकाळ –	• पुणे, कोल्हापूर
• महाराष्ट्र टाइम्स-	• मुंबई
• संचार –	• सोलापूर
• नवाकाळ –	• मुंबई
• नवभारत –	• नागपूर
• नवभारत टाइम्स –	• मुंबई
• ऐक्य –	• सातारा
• महाराष्ट्र हेरॉल्ड –	• पुणे
• टाइम्स ऑफ इंडिया –	• मुंबई, पुणे
• इंडियन एक्सप्रेस –	• मुंबई, पुणे, नागपुर
• पुढारी –	• कोल्हापूर
• नवशक्ती –	• मुंबई
• इकॉनामिक्स टाइम्स –	• मुंबई, पुणे

THANK
YOU! 😊

व
पुढील वाटचालीस शुभेच्छा